

1.3 NAVOJNI SPOJEVI

1.3.1. POKRETNI NAVOJNI SPOJEVI

Konstruisati navojni prenosnik – ručnu dizalicu prema slici 3.1.1.

PODACI:

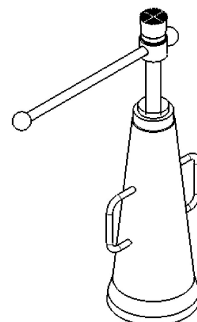
Opterećenje: $F = 14 \text{ kN}$
Visina dizanja: $l = 300 \text{ mm}$

MATERIJAL:

Navojnog vretena: E295
Ručice: S235JR
Navrtka: P.CuSn12 (kalajna bronza)

NAVOJ:

Trapezni

Slika 1.3.1 Ručna dizalica

PRORAČUNATI:

- Navojno vreteno (sa samokočenjem);
- Navrtku;
- Obrtni moment na ručici i stepen iskorišćenja navoja i navojnog prenosnika;
- Ručicu pri čemu se dužina ručice proračunava prema ukupnom obrtnom momentu i ručnoj sili kojom treba ostvariti taj moment. Ručna sila se uzima $300 - 400 \text{ N}$. Prečnik ručice proračunati iz uslova čvrstoće na savijanje. Uzeti da je broj radnika koji rukuju dizalicom jedan.
- Dimenzije postolja;

NACRTATI:

- Sklopni crtež dizalice;
- Radioničke crteže;

Rješenje:

Tabela 1.3.1 Karakteristike materijala

Materijal		R_{pN} N/mm ²	R_{mN} N/mm ²
Navojno vreteno	E295	295	490
Ručica	S235JR	235	360
Nosač tereta	S235JR	235	360
Navrtka	P.CuSn12 (kalajna bronza)	140	260
Klizni ležaj	P.CuSn14 (kalajna bronza)	140	200
Postolje	GJL-150	98	150

Određivanje dimenzija navojnog vretena

Navojno vreteno je ispravno dimenzionisano ako je postignut stepen sigurnosti koji iznosi $S = 1,5 - 2$ za statičko, odnosno $S = 2 - 3$ za dinamičko opterećenje [1]. Navojno vreteno se dimenzioniše s obzirom na normalni napon usljed zatezanja ili pritiskivanja, pri čemu se zbog uvijanja potrebna površina jezgra navoja povećava za 25%–30%.

Poprečni presjek jezgra navoja se određuje prema obrazcu

$$A_3 \geq 1,3 \cdot \frac{F}{\sigma_{z(p)doz}}$$

$$\sigma_{z(p)doz} = \frac{\sigma_{kr}}{S}$$

S obzirom da je opterećenje statičko, kritični napon je $\sigma_{kr} = R_e (R_{p0,2})$, te stepen sigurnosti iznosi $S = 1,5 - 2$ (usvaja se $S = 2$).

$$\sigma_{z(p)doz} = \frac{295}{2} = 147,5 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$$

$$A_3 \geq 1,3 \cdot \frac{14000}{147,5} = 123,39 \text{ mm}^2$$

Ovome odgovara prvi veći trapezni navoj Tr 20 x 4 sa dimenzijama $d_2 = 18 \text{ mm}$, $d_3 = 15,5 \text{ mm}$, $A_3 = 189 \text{ mm}^2$.

$$\text{Ugao nagiba zavojnice } \operatorname{tg} \varphi = \frac{P}{d_2 \cdot \pi} = \frac{4}{18 \cdot \pi} = 0,07, \quad \varphi = 4,048^\circ.$$

Koeficijent trenja u navojnom paru čelik – bronza se kreće od $\mu = 0,07 - 0,16$ [3], pa redukovani ugao trenja za koeficijent $\mu = 0,10$ iznosi

$$\rho_n = \arctan \mu_n = \arctan \frac{\mu}{\cos \frac{\alpha}{2}} = \arctan \frac{0,10}{\cos \frac{30}{2}} = 5,91^\circ$$

Ovako privremeno usvojeni trapezni navoj treba provjeriti s obzirom na složeno naprezanje u jezgru. Normalni naponi u jezgru vretena usljed pritiska iznosi:

$$\sigma = \frac{F}{A_3} \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$$

Tangentni napon u jezgru vretena usljed uvijanja iznosi:

$$\tau = \frac{T}{W_p} \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$$

$$T = T_n = F \cdot \frac{d_2}{2} \cdot \tan(\varphi + \rho_n) \text{ Nm}$$

$$W_p = \frac{d_3^3 \cdot \pi}{16} \text{ mm}^3$$

Ekvivalentni napon usljed složenog naprezanja jednak je:

$$\sigma_i = \sqrt{\sigma^2 + (\alpha_0 \cdot \tau)^2}$$

$$\text{gdje je } \alpha_0 = \frac{[\sigma]}{[\tau]}$$

$$T_n = F \cdot \frac{d_2}{2} \cdot \tan(\varphi + \rho_n) = 14000 \cdot \frac{18}{2} \cdot \tan(4,048 + 5,91) = 22,12 \text{ Nm}$$

S obzirom da je naprezanje statičko, $\alpha_0 = \frac{[\sigma]}{[\tau]} = \frac{[\sigma]}{0,7 \cdot [\tau]} = 1,45$.

$$\sigma = \frac{F}{A_3} = \frac{14000}{189} = 74,07 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$$

$$W_p = \frac{d_3^3 \cdot \pi}{16} = \frac{15,5^3 \cdot \pi}{16} = 730,81 \text{ mm}^3$$

$$\tau = \frac{T}{W_p} = \frac{22,12 \cdot 10^3}{730,81} = 30,27 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$$

$$\sigma_{mp} = \sqrt{\sigma_p^2 + (\alpha_0 \cdot \tau_i)^2} = \sqrt{74,07^2 + (1,45 \cdot 30,27)^2} = 86,09 \text{ N/mm}^2$$

Stepen sigurnosti usljed složenog naprezanja

$$S = \frac{[\sigma]}{\sigma_{mp}} = \frac{295}{86,09} = 3,42$$

Stepen sigurnosti je veći od 2 pa se izabrani trapezni navoj može zadržati.

Provjera navojnog vretena na izvijanje u najnepovoljnijem položaju, kada je teret u krajnjem gornjem položaju

Navojno vreteno treba provjeriti na izvijanje u najnepovoljnijem položaju, kada je teret u krajnjem gornjem položaju. Dužina izložena izvijanju (l) računa se od dodirne površine nosača tereta na vretenu do polovine visine navrtke. Pri određivanju vitkosti vreteno se posmatra kao zgloбно oslonjeno na oba kraja tako da je $l_{red} = l$ [3]. S obzirom da još uvijek nije poznata visina navrtke, kao i visina glave navojnog vretena, za prethodni proračun usvojiće se da je $l_{red} = 1,25 \cdot h$ (h - visina dizanja), [3].

$$l_{red} = 1,25 \cdot 300 = 375 \text{ mm}$$

Poluprečnik inercije vretena

$$i_{min} = \frac{d_3}{4} = \frac{15,5}{4} = 3,875 \text{ mm}$$

Koeficijent vitkosti vretena

$$\lambda = \frac{l_{red}}{i_{min}} = \frac{375}{3,875} = 96,774$$

Prema P24.19 [2], za materijal navojnog vretena E295, $\lambda_0 = 89$, što je manje od dobijene vrijednosti $\lambda = 96,774$. Prema tome, kritični napon u odnosu na izvijanje se računa po Ojleru prema obrazcu:

$$\sigma_k = \frac{E \cdot \pi^2}{\lambda^2} = \frac{2,1 \cdot 10^5 \cdot \pi^2}{96,774^2} = 221,08 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$$

Na dijelu gdje postoji opasnost od izvijanja navojno vreteno je napregnuto na pritisak i uvijanje, pa je mjerodavni napon na pritisak σ_{mp} .

$$S_i = \frac{\sigma_k}{\sigma_{mp}} = \frac{221,08}{86,09} = 2,56$$

Stepen sigurnosti vretena protiv izvijanja manji je od preporučenog koji za proračun po Ojleru iznosi $S_i=3 \cdot \dots \cdot 6$. **Prema tome potrebno je korigovati dimenzije navojnog vretena.** Usvaja se prva veća vrijednost trapeznog navoja T_r 24 x 5 sa dimenzijama $d_2 = 21,5$ mm, $d_3 = 18,5$ mm, $A_3 = 269$ mm².

$$\text{Ugao nagiba zavojnice } \operatorname{tg} \varphi = \frac{P}{d_2 \cdot \pi} = \frac{5}{21,5 \cdot \pi} = 0,074, \varphi = 4,23^\circ$$

$$\sigma = \frac{F}{A_3} = \frac{14000}{269} = 52,04 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$$

$$W_p = \frac{d_3^3 \cdot \pi}{16} = \frac{18,5^3 \cdot \pi}{16} = 1242,58 \text{ mm}^3$$

$$T_n = F \cdot \frac{d_2}{2} \cdot \tan(\varphi + \rho_n) = 14000 \cdot \frac{21,5}{2} \cdot \tan(4,23 + 5,91) = 26,91 \text{ Nm}$$

$$\tau = \frac{T}{W_p} = \frac{26,91 \cdot 10^3}{1242,581} = 21,67 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$$

$$\sigma_{mp} = \sqrt{\sigma_p^2 + (\alpha_0 \cdot \tau_t)^2} = \sqrt{52,04^2 + (1,45 \cdot 21,67)^2} = 60,79 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$$

Stepen sigurnosti usljed složenog naprezanja

$$S = \frac{[\sigma]}{\sigma_{mp}} = \frac{295}{60,79} = 4,85.$$

$$l_{red} = 1,25300 = 375 \text{ mm}$$

$$i_{min} = \frac{d_3}{4} = \frac{18,5}{4} = 4,624 \text{ mm}$$

Koeficijent vitkosti vretena

$$\lambda = \frac{l_{red}}{i_{min}} = \frac{375}{4,624} = 81,09$$

Prema P24.19 [2], za materijal navojnog vretena E295, $\lambda_0 = 89$, što je veće od dobijene vrijednosti $\lambda = 81,09$. Prema tome, kritični napon u odnosu na izvijanje računa se po Tetmajeru po obrazcu:

$$\sigma_k = 335 - 0,62 \cdot \lambda = 335 - 0,62 \cdot 81,09 = 284,72 \text{ N/mm}^{2 \rightarrow}$$

Na dijelu gdje postoji opasnost od izvijanja navojno vreteno je napregnuto na pritisak i uvijanje, pa je mjerodavni stepen sigurnosti jednak $S_i = \frac{\sigma_k}{\sigma_{mp}} = \frac{284,72}{60,79} = 4,68$. S obzirom da

se preporučeni stepen sigurnosti protiv izvijanja S_i za proračun po Tetmajeru kreće u granicama $S_i = 2 - 4$ **dobijeni stepen sigurnosti zadovoljava.**

Prema [3], pitanje oslanjanja nosača tereta koje se ne obrće na vreteno koje se obrće, rješava se postavljanjem bilo kliznog, bilo kotrljajnog ležaja. Pri tome se za terete manje od $F < 15$ kN između nosača tereta i vretena postavlja prsten od bronce, tako da se dobija aksijalni klizni ležaj, dok se za veće terete postavlja aksijalni kotrljajni ležaj. S obzirom da je dato opterećenje dizalice $F = 14$ kN, usvaja se konstrukcija dizalice sa kliznim ležajem.

Spoljašnji prečnik oslonca kliznog ležaja (D_o) izračunava se iz uslova površinskog pritiska prema obrazu:

$$D_o = \sqrt{\frac{4 \cdot F}{\pi \cdot p_{doz}} + d_0^2}$$

gdje su:

- d_0 unutrašnji prečnik kliznog ležaja, koji se određuje prema obrazcu
 $d_0 \approx (0,6 - 0,7) d = (0,6 - 0,7) \cdot 24 = (14,4 - 16,8)$, $d_0 = 15$ mm
- p_{doz} dozvoljeni površinski pritisak za vreteno od čelika a prsten od bronce (klizni ležaj), iz tab. 2.15. [3] $p_{doz} = (17,5 - 24,5)$ N/mm², usvaja se $p_{doz} = 20$ N/mm²

$$D_o = \sqrt{\frac{4 \cdot 14000}{\pi \cdot 20} + 15^2} = 33,41 \text{ mm}, \text{ usvaja se } D_o = 40 \text{ mm}$$

Prečnik glave navojnog vretena D_g

Pri konstruisanju proširenog dijela navojnog vretena (prečnik glave navojnog vretena) kroz koji se provlači ručica D_g potrebno je voditi računa da površina poprečnog presjeka mora biti veća od površine poprečnog presjeka jezgra vretena A_3 . Konstrukciono se usvaja prečnik glave navojnog vretena $D_g = D_{gl} + 5 = 40 + 5 = 45$ mm.

Visina glave navojnog vretena

$$h_3 = (1,3 - 1,5) \cdot d = (1,3 - 1,5) \cdot 24 = (31,2 - 36), \text{ usvaja se } h_3 = 35 \text{ mm}.$$

Određivanje dimenzija navrtke

Broj aktivnih navojaka navrtke z_n se određuje iz uslova površinskog pritiska na dodirnim površinama bokova navoja vretena i navrtke prema obrascu:

$$z_n = \frac{F}{d_2 \cdot \pi \cdot H_1 \cdot p_{doz}} = \frac{14000}{21,5 \cdot \pi \cdot 2,5 \cdot 15} = 5,53, \text{ usvaja se } z_n = 6$$

gdje su:

- H_1 – dubina nošenja navojnog spoja, $H_1 = 0,5 \cdot P = 0,5 \cdot 5 = 2,5$ mm
- p_{doz} – dozvoljeni površinski pritisak u navojnom spoju pokretnih navojnih spojeva, tab. 2.15. [3] $p_{doz} = (11,0 - 17,5)$ N/mm², usvaja se $p_{doz} = 15$ N/mm²

Visina navrtke

$$l_n = z_n \cdot P = 6 \cdot 5 = 30 \text{ mm}.$$

Zbog mogućnosti neravnomjerne raspodjele opterećenja dužina navrtke treba biti u granicama:

$$l_n \approx (1,3 - 1,6) \cdot d = (1,3 - 1,6) \cdot 24 = 31,2 - 38,4 \text{ mm}$$

S obzirom da je visina navrtke nešto manja od preporučenih vrijednosti, usvojiće se broj aktivnih zavojaka navrtke $z_n = 7$, odnosno visina navrtke $l_n = z_n \cdot P = 7 \cdot 5 = 35$ mm.

Provjera površinskog pritiska

$$p = \frac{F}{A_{uk}} = \frac{F \cdot P}{l_n \cdot d_2 \cdot \pi \cdot H_1} \leq p_{doz}, p = \frac{14000 \cdot 5}{35 \cdot 21,5 \cdot \pi \cdot 2,5} = 11,85 \frac{N}{mm^2} < p_{doz}$$

Spoljašnji prečnik navrtke

Spoljašnji prečnik navrtke D_n (prečnik oboda navrtke) određuje se prema formuli:

$$D_n = \sqrt{\frac{5 \cdot F}{\pi \cdot \sigma_{doz}} + d^2} = \sqrt{\frac{5 \cdot 14000}{\pi \cdot 56} + 24^2} = 31,2 \text{ mm}$$

gdje je:

- σ_{doz} dozvoljeni napon za navrtku od bronce $\sigma_{doz} = \frac{R_e}{S} = \frac{140}{2,5} = 56 \frac{N}{mm^2}$.

Spoljašnji prečnik navrtke, takođe, može se odrediti konstruktivno po obrazcu

$$D_n = (1,4 - 1,7) \cdot d$$

$$D_n = (1,4 - 1,7) \cdot d = (1,4 - 1,7) \cdot 24 = 33,6 - 40,8$$

$$D_n = 40 \text{ mm}$$

Nakon toga provjerava se stepen sigurnosti usljed složenog naprezanja

$$\sigma = \frac{F}{A}$$

gdje su:

$$A = \frac{\pi}{4} \cdot (D_n^2 - d^2) - \text{poprečni presjek tijela navrtke}$$

$$I_p = \frac{\pi}{32} \cdot (D_n^4 - d^4) - \text{polarni moment inercije presjeka A}$$

$$W_p = \frac{2 \cdot I_p}{D_n} - \text{polarni otporni moment presjeka A}$$

Uporedni napon usljed složenog naprezanja jednak je:

$$\sigma_i = \sqrt{\sigma^2 + (\alpha \cdot \tau)^2}$$

$$A = \frac{\pi}{4} \cdot (D_n^2 - d^2) = \frac{\pi}{4} \cdot (40^2 - 24^2) = 803,84 \text{ mm}^2$$

$$I_p = \frac{\pi}{32} \cdot (D_n^4 - d^4) = \frac{\pi}{32} \cdot (40^4 - 24^4) = 218644,48 \text{ mm}^4$$

$$W_p = \frac{2 \cdot I_p}{D_n} = W_p = \frac{2 \cdot 218644,48}{40} = 10932,224 \text{ mm}^3$$

$$\sigma = \frac{F}{A} = \frac{14000}{803,84} = 17,41 \frac{N}{mm^2}$$

$$\tau = \frac{T}{W_p} = \frac{26,91 \cdot 10^3}{10932,224} = 2,46 \frac{N}{mm^2}$$

$$\sigma_i = \sqrt{\sigma^2 + (\alpha n \tau)^2} = \sqrt{17,41^2 + (1,45 \cdot 2,46)^2} = 17,77 \frac{N}{mm^2}$$

$$S = \frac{\sigma_T}{\sigma_i} = \frac{140}{17,77} = 7,87$$

Prečnik oboda navrtke se određuje iz uslova površinskog pritiska između oboda navrtke i postolja dizalice prema formuli:

$$D_b = \sqrt{\frac{4 \cdot F}{\pi \cdot p_{doz}} + D_n^2} = \sqrt{\frac{4 \cdot 14000}{\pi \cdot 33,6} + 40^2} = 46,16 \text{ mm}, D_b = 50 \text{ mm}$$

gdje je:

- p_{doz} dozvoljeni površinski pritisak slabijeg materijala u spoju. S obzirom da je postolja od sivog liva, a navrtka od bronce, $p_{doz} = \frac{1,2 \cdot R_e}{3-4} = \frac{1,2 \cdot 98}{3,5} = 33,6 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$ za postolja, odnosno $p_{doz} = \frac{1,2 \cdot R_e}{3-4} = \frac{1,2 \cdot 140}{3,5} = 48 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$ za navrtku.

Pri tome su kritični naponi za postolja (materijal GJL-150) $R_{p0,2N} = 98 \text{ N/mm}^2$, P.13-3a [2], odnosno za navrtku (CuSn12) $R_{p0,2} = 140 \text{ N/mm}^2$, P.13-4 [2].

Visina oboda navrtke računa se konstruktivno po obrazcu:

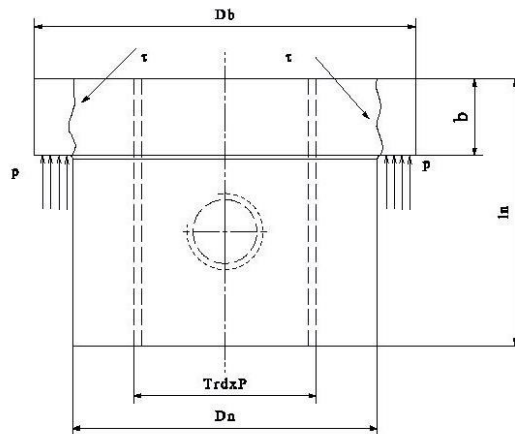
$$b = \left(\frac{1}{3} \dots \frac{1}{4}\right) \cdot l_n = \left(\frac{1}{3} \dots \frac{1}{4}\right) \cdot 35 = (11,6 - 8,75), b = 10 \text{ mm}$$

Provjera visine oboda navrtke na smicanje

$$\tau = \frac{F}{\pi \cdot D_n \cdot b} = \frac{14000}{\pi \cdot 40 \cdot 10} = 11,14 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$$

Radna čvrstoća kod smicanja iznosi $\tau_{if} = \frac{1,2 \cdot R_e}{\sqrt{3}} = \frac{1,2 \cdot 140}{\sqrt{3}} = 97 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$ pa je stepen

sigurnosti jednak $S = \frac{97}{11,14} = 8,7$.

Slika 1.3.2. Navrtka

Određivanje dimenzija ručice

Dužina ručice proračunava se prema ukupnom obrtnom momentu T i ručnoj sili kojom se treba ostvariti taj moment. Ručna sila se uzima 150-250 N za duži rad, odnosno 300-400 N za

kraći rad, u slučaju manjih visina dizanja. Stepen sigurnosti se usvaja $S = 3$ u odnosu na zateznu čvrstoću (dovoljno je spriječiti lomljenje ručice), dakle $\sigma_{fdoz} = \frac{\sigma_m}{S}$.

S obzirom da je na osnovu datog opterećenja $F = 14$ kN usvojena konstrukcija dizalice sa kliznim ležajem, pri proračunu ručice potrebno je u obzir uzeti i obrtni moment T_μ koji služi za savladavanje otpora trenja na dodirnoj površini glave vretena i nosača tereta, odnosno glave vretena i kliznog ležaja. Pri tome je koeficijent trenja za klizni ležaj od bronzne iznosi $\mu = 0,12$ [3].

$$T_\mu = \frac{1}{3} \cdot F \cdot \mu \cdot \frac{d_s^3 - d_u^3}{d_s^2 - d_u^2} = \frac{1}{3} \cdot 14000 \cdot 0,12 \cdot \frac{40^3 - 15^3}{40^2 - 15^2} = 24,7 \text{ Nm}$$

Između ručice i otvora u navojnom vretenu predvidjeti labavo nalijeganje i grube tolerancije izrade, $H11/a11$ ili $H11/c11$ [3].

Dužina ručice

$$L = \frac{T_n + T_\mu}{n \cdot k \cdot F_r} \text{ gdje je } n - \text{ broj radnika, } k - \text{ koeficijent kojim se uzima u obzir neugodnost}$$

istovremenog djelovanja dva radnika ($k = 1$ kada djeluje jedan radnik, $k = 0,3 - 0,9$ kada djeluju dva radnika [3]), F_r – ručna sila 300 N.

$$L = \frac{(26,91 + 24,7) \cdot 10^3}{1 \cdot 300} = 172,03 \text{ mm}$$

Usvaja se potrebna dužina ručice 250 mm.

Ukupna dužina ručice

$$L_{uk} = L + \frac{D_g}{2} + 2 \cdot x + \frac{L_2}{2} = 250 + \frac{45}{2} + 2 \cdot 15 + \frac{80}{2} = 342,5 \text{ mm, } L_{uk} = 340 \text{ mm}$$

L – potrebna dužina ručice

D_g – prečnik glave navojnog vretena

x – dužina navoja na koji se navrće kugla

L_2 – dužina koja u obzir uzim širinu šake (80 – 100 mm)

Prečnik ručice

Prečnik ručice određuje se iz uslova čvrstoće ručice na savijanje.

$$d_r = \sqrt[3]{\frac{10 \cdot n \cdot k \cdot F_r \cdot L_1}{\sigma_{doz} \cdot \pi}} = \sqrt[3]{\frac{10 \cdot 300 \cdot 227,5}{120 \cdot \pi}} = 12,19 \text{ mm, } d_r = 15 \text{ mm}$$

$$L_1 = L - \frac{D_g}{2} = 250 - \frac{45}{2} = 227,5 \text{ mm, } \sigma_{doz} = \frac{R_m}{S} = \frac{360}{3} = 120 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$$

Materijal ručice S235JR, $R_m = 360 \text{ N/mm}^2$.

Određivanje dimenzija postolja

Visinu postolja h_p određujemo na osnovu potrebne visine dizanja tereta $h = 300$ mm, te visine navrtke $l_n = 35$ mm.

$$h_p = h + (l_n - b) + 50 = 300 + 25 + 50 = 375 \text{ mm}$$

Postolje se izvodi sa nagibom $\text{tg}\theta = \left(\frac{1}{10} \cdots \frac{1}{15}\right)$.

Za slobodan izlaz noža prilikom obrade unutrašnje površine postolja ispod navrtke usvaja se $D_6 = D_n + (5 \cdots 10) \text{ mm} = 40 + 10 = 50 \text{ mm}$.

Unutrašnji prečnik osnove postolja

$$D_3 = D_6 + 2 \cdot h_p \cdot \tan\theta = D_6 + 2 \cdot (h_p - l_n) \cdot \frac{1}{10} = 50 + 2 \cdot (375 - 25) \cdot \frac{1}{10} = 120 \text{ mm}$$

Prečnik D_4 se određuje iz uslova površinskog pritiska na materijal podloge na koje se oslanja dizalica.

$$D_4 = \sqrt{\frac{4 \cdot F}{\pi \cdot p_{doz}} + D_3^2} = \sqrt{\frac{5 \cdot 14000}{\pi \cdot 4} + 120^2} = 141,32 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}, D_4 = 150 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2}$$

Dozvoljeni površinski pritisak za drvenu podlogu $p_{doz} = 4 \text{ N/mm}^2$ [3].

Usvaja se debljina zida $\delta = 10 \text{ mm}$ [3], pa je prečnik $D_5 = D_6 + 2 \cdot \delta = 50 + 2 \cdot 10 = 70 \text{ mm}$.

Visina papuče postolja $\delta_1 = 1,5 \cdot \delta = 1,5 \cdot 10 = 15 \text{ mm}$.

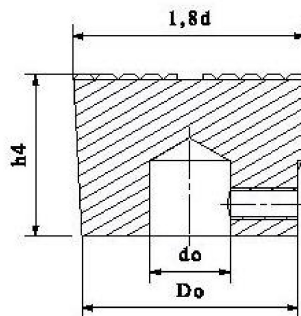
Određivanje dimenzija nosača tereta

Nosač tereta se izrađuje obično od čelika. U ovom primjeru za izradu nosača tereta predviđen je konstrukcioni čelik *S235JR*. Nosač tereta je napregnut na pritisak i uvijanje komponentom mometa uvijanja T_μ , ali se ne proračunava jer konstrukcione dimenzije prikazane na slici 1.3.3 daju dovoljnu sigurnost. Visina nosača tereta h_4 konstrukciono se uzima $h_4 = 1,25d$. Između nosača tereta i završnog dijela navojnog vretena potrebno je predvidjeti labavo nalijeganje. Nareckana površina omogućava bolju stabilnost tereta (sprečava klizanje tereta). Za učvršćivanje nosača tereta koristi se zavrtnaj sa cilindričnim završetkom *JUS M.B1.291* gdje cilinrični završetak naliježe na odgovarajući žlijeb na vrhu navojnog vretena.

$$h_4 = 1,25 \cdot d = 1,25 \cdot 30 = 30 \text{ mm}$$

Prečnik vrha nosača određuje se konstrukciono $d_n = 1,8 \cdot 24 = 43,2$, usvaja se 43 mm.

Usvaja se nagib postolja 1:10 (konus izveden 1:5).

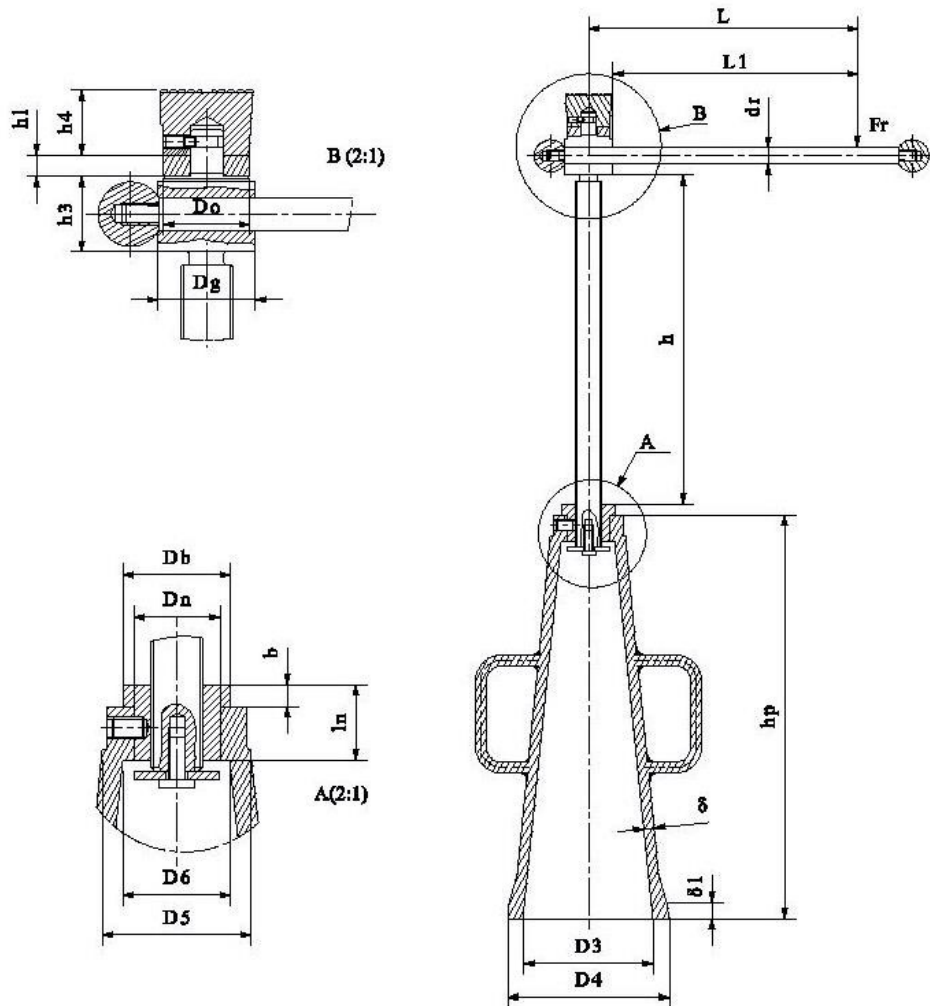

Slika 1.3.3. Nosač tereta

Određivanje dimenzija kliznog ležaja

Dimenzije kliznog ležaja od bronzne *P.CuSn14* usvajaju se konstruktivno. Uzima se visina prstena $h_l = 0,4 \cdot d$. Dodirne površine treba da budu fino obrađene. Između završnog dijela vretena i prstena predvidjeti labavo nalijeganje. Klizni ležaj je opterećen na površinski pritisak.

N / mm^2 (za P.CuSn14 $p_{doz}=15 N/mm^2$)

Slika 1.3.4. Konstruktivna rješenja glavnih dijelova ručne dizalice

Provjera navojnog vretena na izvijanje kada je teret u krajnjem gornjem položaju

Navojno vreteno je prilikom prethodnog određivanja dimenzija provjereno na izvijanje i to u najnepovoljnijem položaju, tj. kada je potpuno izvučeno. Budući da na početku nisu poznate dimenzije navrtke, ležaja i navojnog vretena, redukovana dužina vretena se usvaja i iznosi $l_{red} = 1,25h$ (h – visina dizanja). Nakon što su dimenzije elemenata ručne dizalice određene, poznata je dužina izložena izvijanju, te se navojno vreteno ponovo provjerava na izvijanje. Dužina izložena izvijanju (l) se računa od dodirne površine nosača tereta na vretenu do polovine visine dijela navrtke u dizalici i jednaka je

$$l = h_4 + h_4 + h_3 + h + b + (l_n - b) / 2 = 30 + 10 + 35 + 300 + 10 + 12,5 = 397,5 \text{ mm}$$

gdje su h_4 – visina nosača tereta, h_1 – visina prstena (kliznog ležaja), h_3 – visina glave navojnog vretena, h – visina dizanja, b – visina oboda navrtke, l_n – visina navrtke.

Koeficijent vitkosti vretena

$$\lambda = \frac{l_{\text{red}}}{i_{\text{min}}} = \frac{397,5}{4,624} = 85,96$$

Prema P24.19 [2], za materijal navojnog vretena E295, $\lambda_0 = 89$, što je veće od dobijene vrijednosti $\lambda = 85,96$. Nadalje, kritični napon u odnosu na izvijanje računa se po Tetmajeru.

$$\sigma_k = 335 - 0,62 \cdot \lambda = 335 - 0,62 \cdot 85,96 = 281,70 \text{ N/mm}^2$$

Na dijelu gdje postoji opasnost od izvijanja navojno vreteno je napregnuto na pritisak i uvijanje, pa je mjerodavni napon jednak $S_i = \frac{\sigma_k}{\sigma_i} = \frac{281,70}{60,78} = 4,63$. S obzirom da se

preporučeni stepen sigurnosti protiv izvijanja S_i za proračun po Tetmajeru kreće u granicama $S_i = 2 - 4$ dobijeni stepen sigurnosti zadovoljava.

Stepen iskorišćenja dizalice

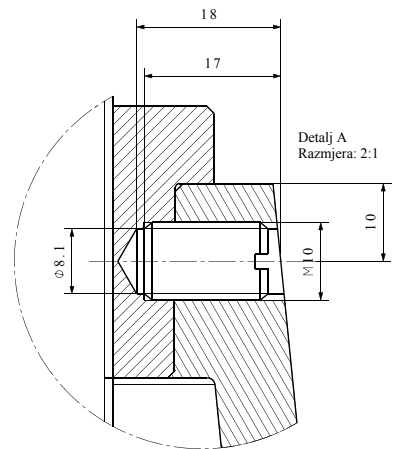
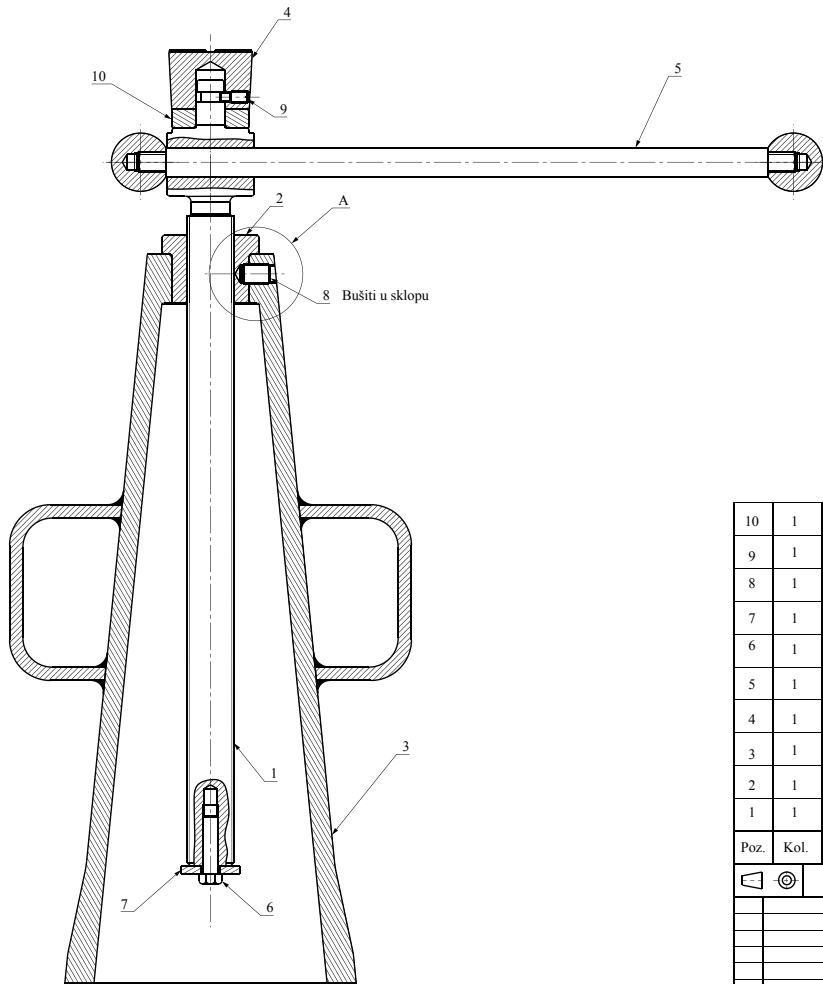
$$\eta = \frac{\tan \varphi}{\tan(\varphi + \rho_n) + \frac{d_{sr}}{d_2} \cdot \mu} = \frac{\tan 4,23^\circ}{\tan(4,23 + 5,91) + \frac{29,39}{21,5} \cdot 0,12} = 0,215704$$

d_{sr} - srednji prečnik trenja

$$d_{sr} = \frac{2}{3} \cdot \frac{d_s^3 - d_u^3}{d_s^2 - d_u^2} = \frac{2}{3} \cdot \frac{40^3 - 15^3}{40^2 - 15^2} = 29,39 \text{ mm}$$

μ - koeficijent trenja za klizni ležaj od bronze

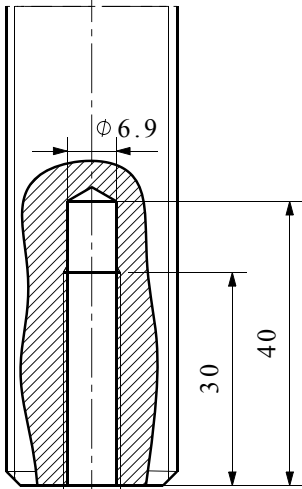
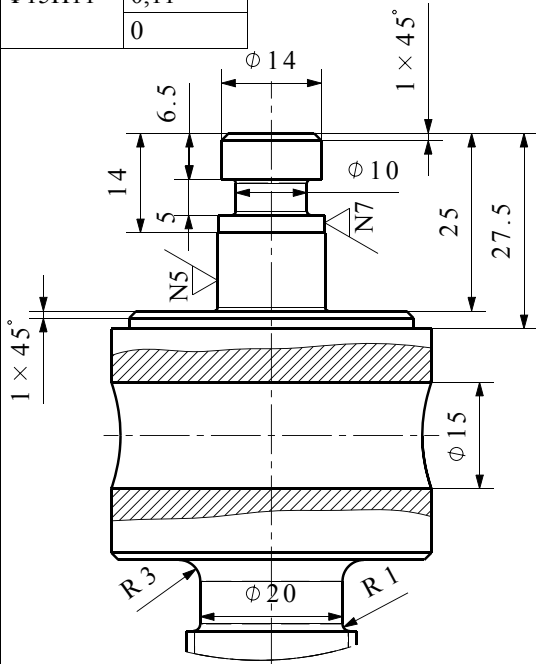
$$\mu = 0,12$$

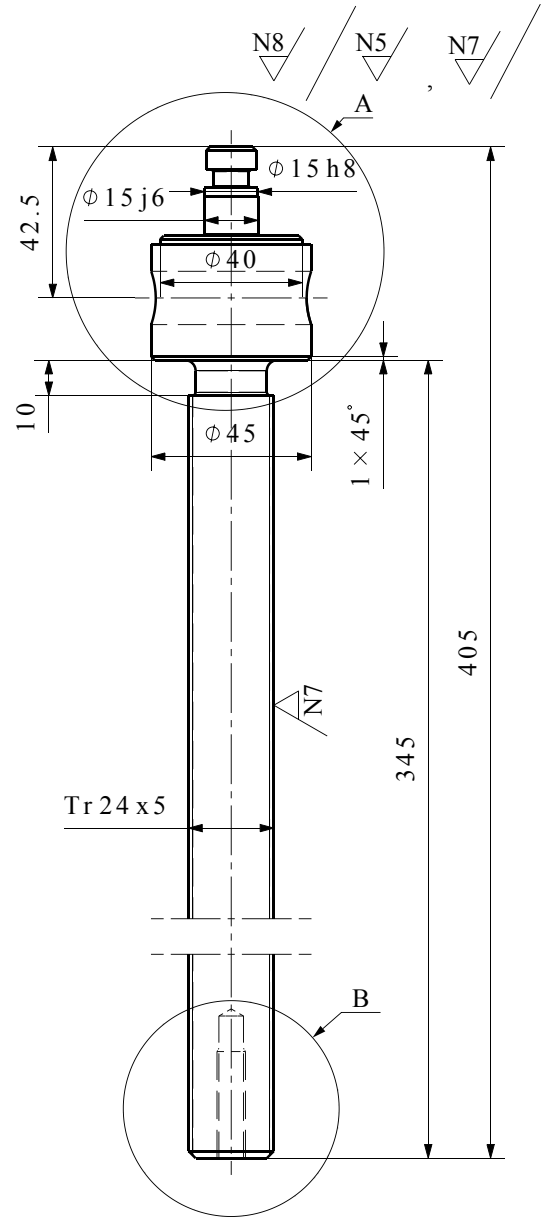
10	1	Kom.	Klizni ležaj	CuSn14	
9	1	Kom.	Uvrtni zavrtanj	M6x15 (4.8)	JUS M.B1.291
8	1	Kom.	Uvrtni zavrtanj	M10x15 (4.8)	JUS M.B1.280
7	1	Kom.	Graničnik	S235JR	
6	1	Kom.	Zavrtanj	M8x30 lijevi	JUS M.B1.050
5	1	Kom.	Ručica	S235JR	
4	1	Kom.	Nosač tereta	S235JR	
3	1	Kom.	Postolje	GJL-150	
2	1	Kom.	Navrtka	CuSn12	
1	1	Kom.	Navojno vreteno	E295	
Poz.	Kol.	JM	Naziv	Standard (Izabrane karakteristike)	Primjedba
			Masa		Razmjera 1:2
			Naziv		
			RUČNA DIZALICA SA		
			SA KLIZNIM LEŽIŠTEM		
			Oznaka		List
			Izv. podaci		L.
St.l.	Izmjene	Datum	Ime		

Φ15h8	0
	-0,027
Φ15j6	-0,003
	-0.014
Φ15H11	0,11
	0

Detalj A
Razmjera 1:1

M8 lijevi
Detalj B
Razmjera 1:1

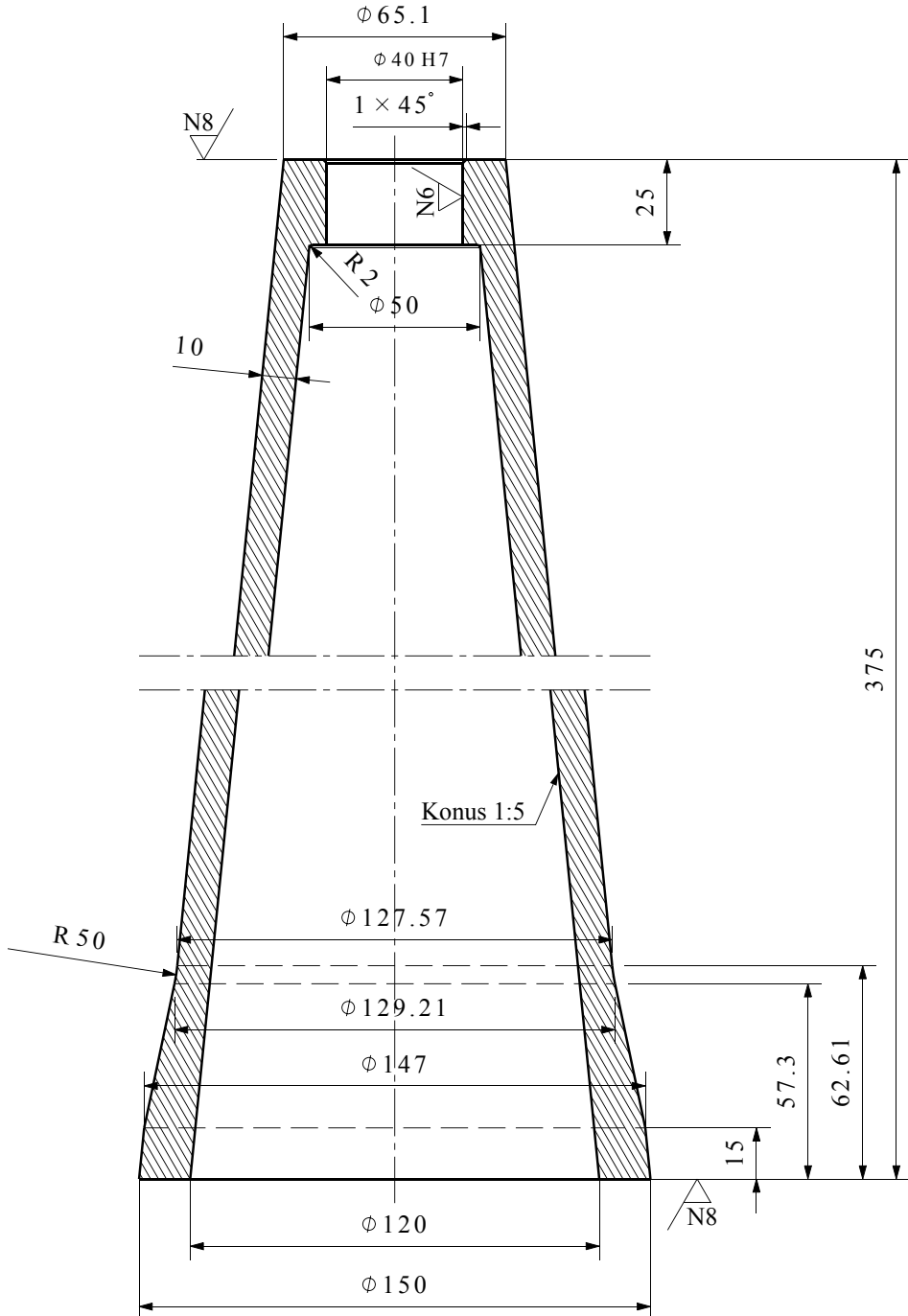

Napomena: Svi nekotirani radijusi 0,5 mm

Tolerancija slobodnih mjera		Površinska hrapavost		Površinska zaštita	
Materijal E295				Termička obrada	
		Masa 1,6 kg		Razmjera 1:2	
		Datum		Naziv	
		Obrad.		NAVOJNO VRETENO	
		Stand.			
		Odobr.			
		Mašinski fakultet Istočno Sarajevo		Oznaka	
St.i.		Izmjene		Izv.podaci	
Datum		Ime		Zamjena za	
				List	
				L	

Φ40H7	0,025
	0

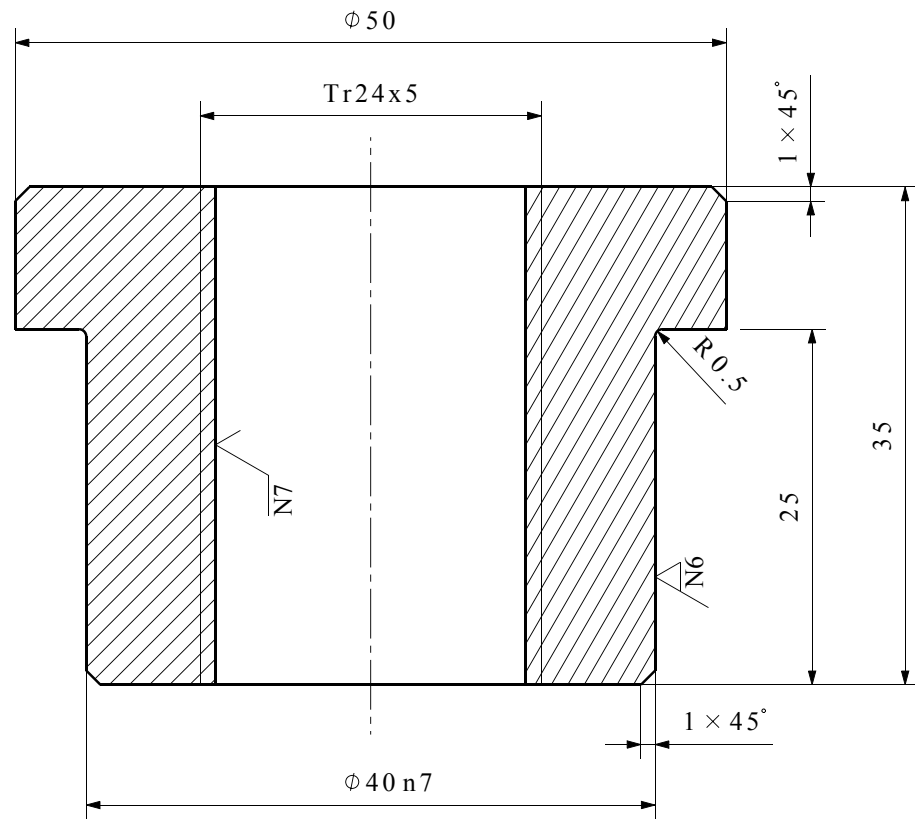
▽/▽/ N6/▽/ N8/▽/

Tolerancija slobodnih mjera		Površinska hrapavost		Površinska zaštita	
Materijal GJL-150				Termička obrada	
				Masa 9,2 kg	Razmjera 1:2
		Datum		Naziv	
		Obrad.		POSTOLJE	
		Stand.			
		Odobr.			
		Mašinski fakultet Istočno Sarajevo		Oznaka	
St.i.		Izmjene		Izv.podaci	
Datum		Ime		Zamjena za	
				List	
				L	

Φ40n7	0,042
	0,017

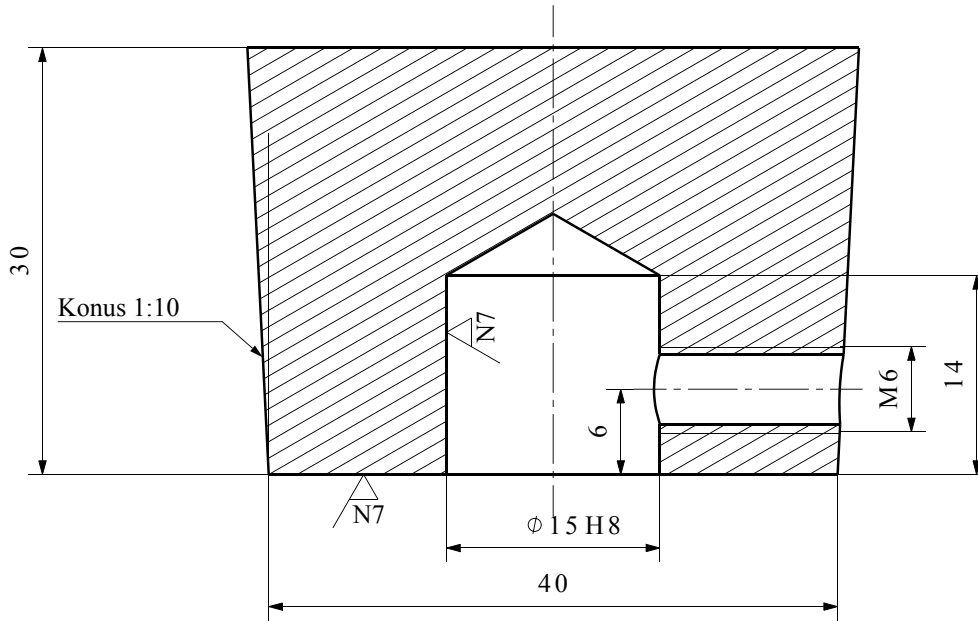
✓ / ∇ N7 / ∇ N6 /

Tolerancija slobodnih mjera		Površinska hrapavost		Površinska zaštita	
Materijal CuSn12				Termička obrada	
				Masa 0,33 kg	Razmjera 2:1
		Datum		Naziv	
		Obrad.		NAVRTKA	
		Stand.			
		Odobr.			
		Mašinski fakultet Istočno Sarajevo		Oznaka	
				List	
				L	
St.i.	Izmjene	Datum	Ime	Izv.podaci	Zamjena za

Φ30H7	+0,021
	0

N8 / / N7 / /

Tolerancija slobodnih mjera		Površinska hrapavost		Površinska zaštita	
Materijal S235JR				Termička obrada	
				Masa 0,30 kg	Razmjera 2:1
		Datum		Naziv	
		Obrad.		NOSAČ TERETA	
		Stand.			
		Odobr.			
		Mašinski fakultet Istočno Sarajevo		Oznaka	
				List	
				L	
St.i.	Izmjene	Datum	Ime	Izv.podaci	Zamjena za